

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

Készült a TÁMOP-4.1.2-08/2/A/KMR-2009-0041 pályázati projekt keretében
Tartalomfejlesztés az ELTE TáTK Közgazdaságtudományi Tanszékén
az ELTE Közgazdaságtudományi Tanszék,
az MTA Közgazdaságtudományi Intézet
és a Balassi Kiadó
közreműködésével

Készítette: Szántó Zoltán

Szakmai felelős: Szántó Zoltán

2011. június

GAZDASÁGSZOCIOLÓGIA II.

5. hét

Gazdasági szereplők és cselekvések szociológiája

Az elégedetlenség politikai gazdaságtana

Szántó Zoltán

Társadalmi intézmények az egyéni cselekvők

Társadalmi intézmények (Jon Elster):
Szabályfoganatosító mechanizmusok
– centralizált, formális szankciók
(↔társadalmi normák: decentralizált,
informális szankciók)

- Magánintézmények: csoportból való kizárás
(pl. vállalatok, egyetemek, vallási szervezetek)
- Közintézmények: adók, bírságok, bebörtönzés
(pl. bíróság, adóhivatal, versenyhivatal)

Az intézmények szerepe: kényszerítés, ösztönzés, lehetőségteremtés, alku
kontextusának megváltoztatása

A társadalmi intézmény lehet

- tisztán hatékony: mindenkit jobb helyzetbe hoz
- tisztán újraelosztó: veszteség nélkül valósít meg jövedelemátcsoportosítást
- veszteségesen újraelosztó: veszteséggel valósít meg jövedelemátcsoportosítást
- újraelosztás rovására hatékony
- tisztán pusztító: mindenkit rosszabb helyzetbe hoz

A társadalmi intézmény hatása lehet

- szándékolt
- nem szándékolt

A társadalmi intézményeket végső soron egyének hozzák létre és az intézmények végső soron egyénekből állnak

Szigorúan véve: csak az egyének cselekvőképesek, csak az egyéneknek lehetnek szándékai, érdekei, céljai stb.

Diktatórikus és demokratikus intézmények: egyéni és intézményi érdekek, célok stb. kapcsolata

Az intézmény akarata és érdeke:

- egyhangú vélemény
- többségi szabály (szavazás)
- ciklikus többségi preferenciák

Intézményi érdek és egyéni érdek ellentmondásai: korrupció (társadalmi csapda, fogolydilemma-helyzet)

Megoldási lehetőségek:

- intézményi tervezés
- nyereségérdekeltség
- korrupció korlátozása
- közhivatalnokok véletlen kiválasztása és rotálása

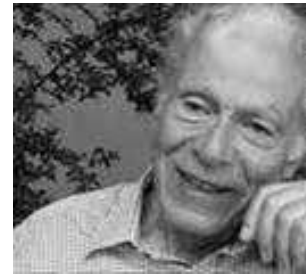
Intézményi tervezés és hatékonyság ellentmondásai

»a társadalmi intézmények teljesítményének hanyatlása» kivonulás, tiltakozás, hűség (A.O. Hirschman)

Az elégedetlenség kifejezési mechanizmusai

Hogyan reagálnak vállalatok, szervezetek és államok hanyatlására az érintettek?

Az intézmény teljesítménye hanyatlani kezd: javak és szolgáltatások minősége romlik

Ahhoz, hogy a vállalatok diszfunkcionális viselkedése ne vezessen általános hanyatláshoz, szükség van olyan erőkre, amelyek visszaterelik a szabályokat megsértőket a megfelelő viselkedésre

- Kivonulás és tiltakozás (*exit and voice*)

Kétféle fogyasztó:

- Éber: visszacsatolási mechanizmus, ami cselekvésre készíti a vállalatot
- Tétlen: pénzt és időt szolgáltat a minőségromlás kijavításáig

A szervezet/vállalat szempontjából a közepesen éber tagság az ideális

Kivonulás:

- Piaci mechanizmus (a közgazdászok szerint)
- Egyszerű, személytelen, *egyéni* cselekvés
- Hatása közvetett módon érvényesül (Láthatatlan Kéz)

Tiltakozás:

- Politikai mechanizmus (a politológusok szerint)
- Különböző fokozatai vannak: békés tüntetés, aláírásgyűjtés, erőszakos demonstráció, sztrájk, terrorcselekmény stb.
- Egyéni vélemények nyílt és világos megfogalmazása
- Közvetlen és egyenes
- *Kollektív* cselekvés: potyautas-paradoxon

Kivonulás és tiltakozás (gazdasági és politikai erők): azonos fontosságú mechanizmusok

Kivonulás és tiltakozás kapcsolata:

1. A kivonulás jelenléte gátolhatja a tiltakozás technikájának kialakulását (pl. a kommunista diktatúrák megengedték a potenciális tiltakozók kivonulását)
2. A kivonulás előmozdíthatja a tiltakozás kibontakozását (Pl. az NDK felbomlása 1989 nyarán: az ország elhagyása tömegdemonstrációkat eredményezett)

Szervezeti hűség (*loyalty*): a lojális szervezeti tagok lehetővé teszi a korrekciót a szervezet számára

Akciópotenciál

Lengyel György: Akciópotenciál, kivonulás, radikális tiltakozás (1999)

Akciópotenciál: cselekvési készség, ami a helyzet javulását célozza, vagy a romlást akarja megakadályozni

<i>Kivonulási opciók</i>	<i>Felnőtt népesség</i>	<i>Aktív népesség</i>
Tervezi, hogy másik településre költözik	9,5	10,7
Szívesen áttelepülne másik országba	9,4	12,9
Tervezi, hogy külföldön éljen	2,8	3,8
Migráció együtt	16,1	20,4
Szívesen lenne vállalkozó	20,3	26,8
Kivonulási opció együtt	23,4	30,4
N	1405	686

<i>Tiltakozási opciók</i>	<i>Felnőtt népesség</i>	<i>Aktív népesség</i>
Az elmúlt két évben munkahelyén volt szervezett sztrájk	3,3	6,4
Az elmúlt két évben részt vett munkahelyi sztrájkban	2,1	4,1
Az elmúlt két évben részt vett valamelyik párt által szervezett demonstráción	3,8	4,8
Részt venne valamelyik párt által szervezett demonstráción	7,0	7,8
Részt venne engedélyezett országos sztrájkban	32,2	44,1
Komoly érdeksérelmével segítségért fordulna a tv-hez, rádióhoz, újságokhoz	49,7	51,3
Bevett tiltakozási formák együtt	56,9	62,8
N	1440	726

<i>Tiltakozási opciók</i>	<i>Felnőtt népesség</i>	<i>Aktív népesség</i>
Részt venne nem engedélyezett tüntetésen	12,1	14,3
Részt venne nem engedélyezett sztrájkban	8,3	10,7
Részt venne felkelésben	4,7	6,0
Részt venne útelzárásban, blokádban	9,0	12,0
Részt venne éhségsztrájkban	3,4	4,5
Az érdekérvényesítés legalkalmasabb eszközének az utcai demonstrációt és a tömegfelkelést tartja	4,2	4,6
A tiltakozás radikális formái együtt	39,4	42,0
A tiltakozási formák együtt	67,6	72,1
N	1440	726

<i>Csoportok</i>	<i>Kivonulás</i>	<i>Radikális tiltakozás</i>
Felnőtt népesség	23,4	39,4
45 évnél fiatalabbak	36,0	44,0
45 évesek és idősebbek	12,3	35,5
Férfiak	24,1	47,1
Nők	22,7	32,6
Egészségi állapota: átlagosnál rosszabb	12,5	31,4
Az elmúlt évben volt gyógyszeres kezelést igénylő betegsége	17,3	36,9

<i>Csoportok</i>	<i>Kivonulás</i>	<i>Radikális tiltakozás</i>
Gyakran érzi magát kimerültnek, fáradtnak	17,9	32,8
Gyakran érzi magát magányosnak	15,8	31,4
Teljesen igaz önmagára nézve, hogy „ha vinni akarja valamire, rákényszerül, hogy egyes szabályokat áthágjon”	28,1	41,2
Manapság alig tud eligazodni az élet dolgaiban	13,3	31,9
Sorsa alakulását alig tudja befolyásolni	16,4	32,3

<i>Csoportok</i>	<i>Kivonulás</i>	<i>Radikális tiltakozás</i>
Felnőtt népesség	23,4	39,4
Iskolai végzettség: általános	11,9	30,0
Iskolai végzettség: felsőfokú	28,5	47,3
Üdült az elmúlt három évben	33,7	44,2
Gyermeke tanult zenét, táncot, művészi tornát	27,2	45,1
Van számítógépük	30,3	38,3

Csoportok	Kivonulás	Radikális tiltakozás
Tagja valamilyen civil szervezetnek	24,9	47,5
Volt párttag	17,6	56,1
Van barátja	26,9	42,7
Vallásosnak tartja magát	09,2	30,7
Jobboldalinak tartja magát	33,1	09,2
Baloldalinak tartja magát	20,5	46,2

Szeminárium

Kivonulás, tiltakozás, hűség

Irodalom

1. A. Hirschman: *Kivonulás és tiltakozás* (in: GSZ, 91–99.)
2. Szántó Z.: *Kivonulás vagy/és tiltakozás: az elégedetlenség politikai gazdaságtana* (in: ASZMT, 79–87.)
3. Lengyel Gy.: *Akciópotenciál, kivonulás, radikális tiltakozás* (in: Századvég, 1999. 2. sz.)

Feladatok

- Mutassa be konkrét példák segítségével a kivonulási opció működését a gazdaság és a politika világában
(pl. parlamenti frakciók közti mozgások, pártok elhagyása, szavazási táborok változása stb.)!
(1. és 2. irodalom)
- Mutassa be konkrét példák segítségével a tiltakozási opció működését a gazdaság és a politika világában
(pl. szakszervezeti akciók, sztrájkok, demonstrációk, taxisblokádn stb.)! (1. és 2. irodalom)
- Jellemezze a magyar népesség akciópotenciálját különböző dimenziók mentén!
(3. irodalom)